

Ткачук Юлія Вікторівна
Малишенко Людмила Олександрівна

Основні тенденції трудової міграції в контексті сучасних міжнародних міграційних процесів

УДК 325.54:331.522.4
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2019-5-70-74>

Ткачук Юлія Вікторівна
кандидат політичних наук, доцент
кафедри політичних наук і права
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26,
Одеса, Україна

Малишенко Людмила Олександрівна
кандидат політичних наук, доцент
кафедри іноземних мов
Одеського торговельного економічного
інституту
Київського національного
орговельно-економічного університету
вул. Інглезі, 6, Одеса, Україна

Міграційна політика має розроблятися разом зі стратегією економічного розвитку країни на основі систематичного і комплексного підходу, спрямованої на створення інвестиційного клімату, відновлення довіри до влади, ефективного використання людського потенціалу, забезпечивши створення умов для ефективного його використання. Такими умовами є високопродуктивні робочі, на яких випускають конкурентоздатну продукцію.

Дослідження сучасного стану міжнародного руху робочої сили в Україні дає підстави стверджувати, що оптимізація державної міграційної політики повинна передбачати: пом'якшення впливу факторів, які активізують зовнішню трудову міграцію; розширення можливостей працевлаштування українських громадян за кордоном; забезпечення належного правового і соціального захисту українських трудових мігрантів у країнах прийому; стимулювання надходження міграційного капіталу в Україну, залучення іноземної робочої сили відповідної якості у достатній кількості з урахуванням потреб економіки і поточної демографічної ситуації в державі; протидія нелегальним потоком міжнародної трудової міграції.

Сьогодні трудова міграція з України охопила значну частину населення працездатного віку (не менше 2–2,5 млн осіб). Аргументовано, що масштаби явища перебувають у прямій залежності від ендогенних (стагнація економіки, високий рівень безробіття, неадекватність системи соціального захисту тощо) й екзогенних (світова фінансова криза, привабливі умови на ринку праці іноземних країн, спрощення умов митного контролю) чинників.

Нині Україна, на превеликий жаль, набула статусу держави – донора дешевої робочої сили. У статті досліджені економічні та соціальні причини міжнародної трудової міграції, основні чинники міжнародної трудової міграції. Визначені наслідки тенденцій міжнародної трудової міграції для України. Розглянуто сутність, розвиток міжнародного ринку праці, особливості впливу асоціації України та Європейського Союзу.

Ключові слова: міграція, міграційні процеси, міжнародна трудова міграція, глобалізація, міграція робочої сили, трудові мігранти, інвестиційний капітал, економічний ефект.

У ході розвитку та трансформації будь-якої держави міграція впливає на суспільне життя і відіграє важливу роль в еволюції соціально-економічних відносин, що впливає і на політичний розвиток. Міграційні процеси відображені у міграційній політиці, яка має свої особливості в кожній країні.

Поряд із такими чинниками міжнародної трудової міграції, як глобалізація, нерівномірність розвитку різних регіонів, демографічна ситуація у приймаючих країнах, рух прямих іноземних інвестицій, розвиток транспорту і засобів зв'язку дуже важливим фактором є офіційна політика регулювання самої міграції.

Важливим аспектом аналізу є саме трудова міграція з України, адже в останні десятиріччя спостерігається збільшення масштабів трудової міграції з України до багатьох країн.

Україна є одним із найбільших постачальників робочої сили у європейські та інші держави. Особливо актуальним стає питання впливу міжнародної трудової міграції на економічний розвиток і ринки праці країн походження мігрантів і приймаючих країн зокрема.

Метою статті є визначення причин, сутності й основних тенденцій трудової міграції в контексті міжнародної міграційної політики. Виходячи з зазначеної мети, були вирішені такі дослідні завдання:

- розглянуто міграційні процеси в країнах Європи й основні етапи їх розвитку;
- визначено сучасні тенденції розвитку міжнародного ринку праці;
- відзначено особливості трудової міграції працездатного населення України в сучасних умовах і її наслідки.

Міжнародна міграція – це переселення людей, що залишають країну свого походження або постійного місця проживання в іншу країну тимчасово або постійно.

Розвиток міграційних процесів у країнах Європи пройшов низку етапів і супроводжувався як різким збільшенням, так і зменшенням кількості міграційних потоків під впливом економічного зростання або рецесії. Особливий вплив на процес міграції в Європі мало розширення і впровадження безвізового режиму між країнами членами ЄС. Це змі-

нило кількість мігрантів, характер і напрями міграційних потоків у Європі.

Сьогодні міжнародна міграція робочої сили перетворилася на суттєвий економічний, соціальний і гуманітарний фактор розвитку як країн походження, так і тих, що приймають. На сучасному етапі є значна кількість видів, напрямків, закономірностей і причин, через які населення мігрує з країни в країну, основними з яких є незадовільні економічні умови життя працездатного населення та недостатнє соціальне забезпечення з боку держави.

Кожна зі сторін, яка бере участь у процесі обміну трудовими ресурсами, намагається здобути для себе конкретну користь. Загалом міжнародна міграція сприяє подальшому розвитку глобалізації та багатьох країн, адже мається на увазі перерозподіл робочої сили, ротація кадрів, обмін виробничим досвідом, зростання попиту на трудові ресурси та підвищення конкурентоспроможності національних економік, що призводить до подальшого розвитку усіх сфер виробництва та технологій [2, с. 22].

Нормативно-правова та практична діяльність міжнародних організацій є невід'ємною складовою розвитку глобальних процесів міграції населення.

Країни-учасниці міграційного руху, беручи активну участь у роботі та ратифікуючи різноманітні конвенції, рекомендації і протоколи, визначають пріоритет норм міжнародного права над національним законодавством, що має важливе значення як для самої держави, з огляду на її інтеграції у світове співтовариство, так і для самих мігрантів, з погляду необхідності захисту їхніх прав і свобод за кордоном.

Не тільки глобалізація світового розвитку посприяла «міграційному вибуху», а й посилення світових процесів трудової міграції, що в свою чергу зробило і продовжує робити зворотній вплив на розвиток глобальної економічної системи. На підставі використання комплексного підходу до оцінки сучасних тенденцій розвитку міжнародної трудової міграції, серед яких провідними є динамізація міграційних процесів; постійна зміна ролей більшості країн, що задіяні в них, фемінізація міграційного руху, постійне зростання обсягів нелегальної міграції, диференція складу міграційних потоків, окрім традиційних, відокремлені два відносно нові центри зосередження міжнародних трудових мігрантів – Африканський континент і пострадянський простір.

Хоча економічні чинники міжнародної трудової міграції не є єдиною групою чинників, але, в більшості випадків, вони є головними. Чинники міжнародної трудової міграції ускладнюють управління нею, зумовлюють некерованість і непрогнозованість міжнародних міграційних потоків трудових ресурсів.

Україні вкрай необхідно зберегти свій людський, науково-освітній потенціал.

Зупинити відтік працездатного економічно активного населення можна лише забезпечивши створення умов для ефективного його використання.

Міграційна політика має розроблятися разом зі стратегією економічного розвитку країни на основі систематичного і комплексного підходу, спрямованої на створення інвестиційного клімату, відновлення довіри до влади, ефективного використання людського потенціалу, забезпечивши створення умов для ефективного його використання. Такими умовами є високопродуктивні робочі, на яких випускають конкурентоздатну продукцію.

Особливістю трудової міграції працездатного населення України в сучасних умовах є заміна вектору трудо-міграційних процесів на користь європейських країн зумовлена геополітичними змінами національної економіки, лібералізації візового контролю, посиленням євроінтеграційних процесів.

Дослідження сучасного стану міжнародного руху робочої сили в Україні дає підстави стверджувати, що оптимізація державної міграційної політики повинна передбачати: пом'якшення впливу факторів, які активізують зовнішню трудову міграцію; розширення можливостей працевлаштування українських громадян за кордоном; забезпечення належного правового і соціального захисту українських трудових мігрантів у країнах прийому; стимулювання надходження міграційного капіталу в Україну, залучення іноземної робочої сили відповідної якості у достатній кількості з урахуванням потреб економіки і поточної демографічної ситуації в державі; протидія нелегальним потоком міжнародної трудової міграції [5].

Сьогодні трудова міграція з України охопила значну частину населення працездатного віку (не менше 2–2,5 млн осіб). Зрозуміло, що масштаби явища знаходяться у прямій залежності від ендегенних (стагнація економіки, високий рівень безробіття, недосконалість системи соціального захисту, тощо) та екзогенних (світова фінансова криза, привабливі умови на ринку праці іноземних країн, спрощення умов митного контролю, тощо) чинників.

Україна набула статусу держави – донора дешевої робочої сили.

Більшість українських трудових мігрантів – чоловіки, які становлять 67% у загальній структурі еміграційних потоків [6]. Доведено, що правовий статус українських трудових мігрантів за кордоном є здебільшого нерегульованим, адже близько 65% вітчизняних працівників не мають дозволу навіть на перебування в іншій країні. Визначено середній вік українських трудових мігрантів 35 років, а також суттєві відмін-

ності в рівні освіти працюючих українців в окремих країнах імміграції. Найвищий освітній рівень характерний для трудових мігрантів в Іспанії, Італії і Росії, а найнижчий – у Чехії та Португалії. Установлено, що поряд зі значними обсягами трудової еміграції з України має місце майже неконтрольована трудова імміграція до неї. Причому значна частина іммігрантів зорієнтована на подальший виїзд у країни ЄС [4, с. 140].

До основних тенденцій розвитку сучасного міжнародного ринку праці належать такі:

- ринок міжнародної робочої сили звужується через приплив працівників із країн Східної Європи і колишнього СРСР;
- підвищується вхідні бар'єри проникнення на міжнародний ринок робочої сили;
- посилюється конкуренція між продавцями робочої сили;
- продовжується дискримінація мігрантів;
- активізується діяльність профспілок, що прагнуть відстояти інтереси національної робочої сили;
- продовжується дискримінація мігрантів;
- активізується діяльність профспілок, що прагнуть відстояти інтереси національної робочої сили.

Отже, становлення і розвиток міжнародного ринку робочої сили – процес складний і багатоманітний. Головне: міжнародний ринок формує і шліфує особливий тип універсальної та гнучкої робочої сили, сферою діяльності якої стає вже все світове господарство.

Щодо України, то великі транскордонні міграційні потоки характерні для неї протягом багатьох років.

Проте, причини міграції поступово змінювалися. Після розпаду СРСР і на початку незалежності, міграція визначалася переважно причинами етнічного характеру. У середині 1990-х і 2000-х рр., основними факторами, які підштовхувати населення до міграції стали бідність і безробіття.

За останніми опитуваннями 1,2–2,0 млн українців працює за кордоном [3]. До цієї кількості не зараховують громадян України, які залишили країну на початку 1990-х рр. з етнічних причин.

Більшість мігрантів походить із західних областей країни, ймовірно через відносно меншу можливість знайти там роботу порівняно із промисловими східними областями. Протягом років міграція стала стратегією виживання для домогосподарств, чий є члени або не могли знайти роботу, або чий дохід не покривав основні потреби.

Різниця в заробітній платі залишається основним фактором, який підштовхує українців до міграції. Так тривалий час простежується тенденція відставання України від інших країн у зростанні середньої заробітної плати – навіть серед країн СНД вона знаходилася на четвертому місці за її рівнем [2].

До інших чинників міграції, які визначають країну призначення, належить візова і міграційна політика, мовна і культурна близькість, наявність соціальних мереж.

Потоки трудових мігрантів спрямовані до сусідніх країн – з Російської Федерації (43%), Польщі (14%), та до країн з привабливішими умовами: Італії (5%), Німеччини (2%) та ін. Відповідно до розрахунків, які надає управління у справах біженців ООН (УВКБ ООН) 314 000 осіб є шукачами притулку за межами України та 463 250 використовують інші механізми для того щоб залишатися за кордоном.

Було розглянуто 1 570 заявок, з яких щодо 420 рішення позитивними (35 – статус біженця, 305 – додатковий захист, 80 – гуманітарні причини), 1 150 було відхилено [3].

Та поряд із еміграцією відбувається зростання кількості трудових мігрантів в Україну з Азії, Близького і Середнього Сходу, Африки, а також з країн СНД.

Проте більшість трудових мігрантів працює в Україні нелегально, що негативно впливає на соціально-економічний розвиток країни [2].

Одним із соціально-культурних факторів міграційної привабливості України можна вважати якість освіти. Найпопулярнішими навчальними закладами для іноземних студентів є технічні та медичні ВУЗи. Значна кількість іноземних студентів є здебільшого із Центральної та Східної Азії.

Сучасне геополітичне становище України робить її привабливою для транзитної міграції. Наша держава розташована на Центрально-європейському маршруті – одному з п'яти маршрутів глобальної незаконної міграції, який проходить через Росію, Україну, Польщу й Словаччину в країни Західної Європи. Цим маршрутом користуються мігранти Далекого і Близького Сходу, Південно-Східної Азії й СНД. Так за даними Світового Банку, два міграційних коридори «Україна – Росія» та «Росія – Україна» за кількістю мігрантів поступаються лише коридору «Мексика – США» [1].

Тому Україна є основною транзитною країною для трудових мігрантів, що прямують до країн ЄС. З іншого боку, за останні роки Україна все більше перетворюється на країну призначення легальних і нелегальних міграційних потоків. Частина цієї імміграції є «неумисною», тобто складається з міжнародних мігрантів, які не змогли виїхати в західноєвропейські країни і змушені залишатися в Україні. За оцінками департаменту народонаселення ООН, загальна кількість іммігрантів в Україні становить 5,3 млн [1].

Україна залишається привабливою країною через свої демократичні переконання, відсутність шовіністичних, ксенофобських та расистських настроїв. Щодо цінностей, які домінують в українському суспільстві, варто зазначити відносно толе-

рантність населення нашої держави до іноземців. Це спричинено, з одного боку, українською історією перебування нашої країни під владою інших держав, посиленням контактом з іншими націями та етносами.

Незважаючи на суттєву міграційну динаміку, міграційна політика не була пріоритетом для українських урядів у минулому. Більше уваги питанням міграції було приділено під тиском громадськості після того, як Україна отримала План дій з лібералізації ЄС візового режиму у 2010 р., розділ якої присвячено міграції.

Історичним моментом стало підписання Угоди про асоціацію з ЄС, що за своїм обсягом і тематичних охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли-небудь укладеним Європейським Союзом. Вона визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і слугує стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні. Передбачена Угодою поглиблена та всеохоплююча зона вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили між Україною та ЄС, регулярного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку.

Скорочення та старіння населення в країнах ЄС, наявність прихованого безробіття в Україні, проблеми працевлаштування молоді після здобуття освіти, перевищення розміру заробітної плати в 3–5 разів в країнах ЄС порівняно з Україною і найвищими рівнями заробітної плати серед усіх країн-реципієнтів українських мігрантів, відсутність конкретних заходів в Україні, спрямованих на репарацію українців і натомість наявність таких заходів в іноземних країнах, політична нестабільність в Україні – фактори, які сприяють збільшенню кількості мігрантів до країн ЄС. Підписання Угоди про асоціацію України та ЄС також сприятиме збільшенню кількості трудових мігрантів та мобільності населення, зокрема внаслідок спрощення візового режиму.

Зважаючи на велику кількість українських мігрантів, які вже працюють в країнах ЄС, оцінка можливого збільшення потоку міграції після візової лібералізації стає важливим питанням, як для України, так і для ЄС. З одного боку, подальший «відтік мізків», недоцільне використання знань та виснаження робочої сили є небажаними потенційними тенденціями для України. З іншого боку, вища кількість українців в країнах ЄС збільшила тиск на їхні ринки праці, який вже і так є високим.

Поточна політична нестабільність в Україні збільшила побоювання, що міграційні потоки можуть надалі збільшитись, якщо безпеку в кра-

їні не зможуть відновити в найближчому майбутньому. Водночас поточні тенденції ілюструють радше збільшення внутрішньої міграції, за якої люди зі Сходу і Півдня України мігрують в Центральні та Західні області.

Однак, в довгостроковому періоді за умови подальших протистоянь на Сході України та проблемних стосунках з Росією, можна очікувати прискорення зовнішньої міграції. Можна припустити, що головні напрямки міграції для українців не зміняться. Особи зі Сходу та Півдня України, ймовірно мігруватимуть переважно в Росію, тоді як із Заходу України надаватимуть перевагу країнам ЄС.

Скасування візового режиму для короткострокових подорожей українців до ЄС не вважають таким, що призведе до різкого збільшення числа українських емігрантів. Більшість експертів очікують на помірне зростання міграційного режиму [3]. Циркулярна міграція, найвірогідніше збільшиться через спрощення процедури виїзду до країн ЄС. Міграція може «помолодшати» за рахунок збільшення частки української молоді, яка їде на навчання до країн ЄС, що відкриє для неї доступ на ринок праці інших країн. Кількість мігрантів може збільшитися певною мірою після лібералізації візового режиму у зв'язку з легалізацією трудових мігрантів, які вже працюють в ЄС, а також возз'єднанням сімей. Водночас міграційний прогноз вказує на те, що міграційні потоки певною мірою зменшаться після 2026–2028 рр., що також може привести до зменшення кількості мігрантів. Це вимагає від українського уряду проведення економічних і соціальних реформ, спрямованих на забезпечення сталого економічного розвитку в країні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бачинська М.В. Фактори міграційного притягання в контексті соціокультурологічного розвитку регіону. *Молодий вчений*. 2015. № 3 (18). С. 22–26.
2. Вербовий М.В. Доктринальні засади міжнародної трудової міграції. *Науковий вісник*. 2011. Вип. 7. С. 17–25.
3. Горбаль Н.І., Бобіляк І.І., Мельник І.Г. Міграційні процеси в контексті асоціації України та Європейського Союзу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2015. № 819. С. 391–399.
4. Малиновська О.А. Політика сусідніх країн щодо співвітчизників як інструмент поповнення людських ресурсів: виклики та уроки для України. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 3(28). С. 138–146.
5. Мойсей В.І. Економічні ефекти державного регулювання міжнародної трудової міграції в Україні. *Економіка та держава*. 2013. № 8. С. 88–90.
6. Федоренко О.М. Сутність і сучасні тенденції міжнародної трудової міграції. *Науковий вісник УМО. Серія: Економіка та управління*. 2016. Вип. 2. С. 1–12.

REFERENCES:

1. Bachinska M.V. Faktori migraciynogo prityaguvannya v konteksti sociokulturologichnogo rozvitku regionu. *Molodiy vcheniy*. 2015. № 3 (18). S. 22–26.
2. Verboviy M.V. Doktrinalni zasadi mizhnarodnoyi trudovoyi migraciyi. *Naukoviy visnik*. 2011. Vip. 7. S. 17–25.
3. Gorbal N.I., Bobilyak I.I., Melnik I.G. Migraciyni procesi v konteksti asociaciyi Ukrayini ta Yevropeyskogo Soyuzu. *Visnik Nacionalnogo universitetu Lvivska politehnika. Menedzhment ta pidpriyemnictvo v Ukrayini: etapi stanovlennya i problemi rozvitku*. 2015. № 819. S. 391–399.
4. Malinovska O.A. Politika susidnih krayin schodo spivvitchiznikiv yak instrument popovnennya lyudskih resursiv: vikliki ta uroki dlya Ukrayini. *Strategichni prioriteti*. 2013. № 3(28). S. 138–146.
5. Moysey V.I. Ekonomichni efekti derzhavnogo regulyuvannya mizhnarodnoyi trudovoyi migraciyi v Ukraini. *Ekonomika ta derzhava*. 2013. № 8. S. 88–90.
6. Fedorenko O.M. Sutnist i suchasni tendenciyi mizhnarodnoyi trudovoyi migraciyi. *Naukoviy visnik UMO. Seriya: Ekonomika ta upravlinnya*. 2016. Vip. 2. S. 1–12.

Main trends of labor migration in the context of current international migration processes

Tkachuk Yuliia Viktorivna

Candidate of Political Science,
Associate Professor of the Department
of Political Science and Law
South Ukrainian National Pedagogical
University named after K.D. Ushynsky
Staroportofrankivs'ka str., 26,
Odesa, Ukraine

Malyshenko Liudmyla Oleksandrivna

Candidate of Political Science,
Associate Professor of Foreign
Languages Department
Odessa Institute of Trade and Economics
of Kyiv National University
of Trade and Economics
Inhlezi str., 6, Odesa, Ukraine

Migration policy should be developed together with the country's economic development strategy based on a systematic and integrated approach aimed at creating an investment climate, restoring confidence in the government, and efficient use of human potential, ensuring that conditions for its effective use recreated. Such conditions are highly productive workers, which produce competitive products.

The peculiarity of labor migration of the able-bodied population of Ukraine in modern conditions is the replacement of the vector of labor-migration processes in favor of European countries due to geopolitical changes in the national economy, the liberalization of visa control, and the strengthening of European integration processes.

The study of the current state of the international labor movement in Ukraine suggests that optimization of the state migration policy should include: mitigating the influence of factors that activate external labor migration; the expansion of employment opportunities for Ukrainian citizens abroad; ensuring adequate legal and social protection of Ukrainian labor migrants in receiving countries; stimulating the flow of migration capital into Ukraine, attracting foreign labor of the appropriate quality in sufficient quantity taking into account the needs of the economy and the current demographic situation in the state; counteracting the illegal flow of international labor migration.

Today, labor migration from Ukraine has covered a significant part of the working-age population (at least 2–2.5 million people). It is argued that the scale of the phenomenon is directly dependent on the endogenous (stagnation of the economy, high unemployment, imperfection of the social protection system, etc.) and exogenous (global financial crisis, attractive conditions on the labor market of foreign countries, simplification of customs control conditions, etc.).

In modern times, Ukraine, unfortunately, has gained the status of a donor state of cheap labor. The article examines the economic and social causes of international labor migration, the main factors of international labor migration. The consequences of the trends of international labor migration for Ukraine are determined. The essence, development of the international labor market, peculiarities of the association's influence with Ukraine and the European Union are considered.

Key words: migration, migration processes, international labor migration, globalization, migration of labor force, labor migrants, investment capital, economic effect.